

TÜRKİYE'DE KATILIM BANKACILIĞI FİKRİNİN DOĞUŞU VE KAVRAMSAL ÖNEMİ

TEMEL HAZIROĞLU

Albaraka Türk Katılım Bankası

ÖZ

Bu çalışmada Katılım Bankacılığının bugüne kadar geçirdiği tarihsel sürece değinilerek "Katılım Bankası" kavramının bu süreçteki yeri, mevzuata girişi ve işlevsel konumu üzerinde durulmuştur. Katılım Bankası kavramsallaştırmasının Türkiye'ye özgü bir isimlendirme olduğu vurgusu yapılarak bu isimlendirmenin piyasa üzerinde taşıdığı kavramsal öneminin altı çizilmiştir. "Katılım Bankası" kavramının faizsiz finans hizmetlerini sürdürmesinin yanı sıra Faizsiz Finans Kuruluşu ya da ilk başlangıç noktasında olduğu gibi Özel Finans Kurumu olarak adlandırılması sürecinde yaşanan sıkıntıların tekrar yaşanmaması gerektiği tartışılmıştır. "Banka" isimlendirmesinin faizsiz finans sektörüne sağladığı katkının üzerinde durulmuş ve Katılım Bankası kavramının, kar/zarara ortak katılım üzerinden yapılan finansal hizmetleri doğrudan yansıttığı belirtilmiştir. Bu bağlamda Katılım Bankası kavramının sürdürülmesi gerektiği sonucuna varılmıştır.

Anahtar Kavramlar: Katılım Bankacılığı, İslam İktisadı, Türkiye

THE EMERGENCE AND CONCEPTUAL IMPORTANCE OF THE PARTICIPATION BANKING IDEA IN TURKEY

ABSTRACT

In this paper, it has been discoursed on the concept of "Participation Banks" functional location and legislation through referring historical process of Participation Banking. It is emphasized that conceptualization of "participation bank" is special to Turkey and underlined that this naming has conceptual importance on the market. Naming "Participation banks", besides the non-interest financial services, as Financial House or Special Financial Institution rather than Participation Banks can again let experience the difficulties that have been experienced before naming these institutions as participation banks. It has been also discoursed on the positive affect of the "bank" naming and it is stated that through profit/loss participating financial services, which are done by non-interest financial institutions, reflects the name "participation bank" directly. In this context the concept of "participation bank" should be maintained to be use.

Keywords: Participation Banking, Islamic Economics, Turkey

Son asırda İslam İktisadı ve Finansı alanında yapılan çalışmalar ve uygulamalar artarak gelişmiştir. Geleneksel iktisadın karşısına bir İslam duruşu olarak geliştirilmek istenen İslam İktisadının ağırlıklı uygulama alanı olan İslam Bankacılığı dünyanın birçok yerinde kabul görmüş ve görmektedir. Türkiye’de 1980’lerden itibaren Özel Finans Kurumları olarak girmeye başlayan İslam’a uygun faizsiz bankacılık 30 yıl içerisinde ciddi bir gelişim göstermiştir.

Bu gelişmeler içinde en önemli noktalardan biri faizsiz finans kuruluşlarının bankacılık sıfatını alırken İslam sıfatını kullanmayarak “katılım” kavramı üzerinden gelişmesi olmuştur. 1985’te Özel Finans Kuruluşları olarak başlayan faizsiz finans kuruluşları uluslararası ve yurt içi ilişkilerinde isimlerinden dolayı çektikleri sıkıntıyı banka sıfatını alarak gidermeyi düşünmüşlerdir. Fakat bir takım tartışmalar sonucu İslam kavramının zarar görmemesi niyetiyle kar ve zarar katılma hesaplarının isminden etkilenerek ortaya atılan “Katılım Bankası” kavramı kabul görmüş ve bu kavram 2005 yılında Bankacılık Yasası’yla mevzuata girmiştir.

Bu çalışmada Türkiye’deki faizsiz finans kuruluşlarının Katılım Bankacılığına dönüşümü süreci incelenerek, ilgili literatür ve gelişmeler çerçevesinde Katılım Bankacılığı fikrinin doğuşu ve kavramsal önemi tartışılacaktır.

İslam İktisadı

“İktisat” kavramı aslında Arapça hedefe yönelme, doğru yol, amaca uygun, mutedil demek olan “kasd” kökünden gelmektedir.¹ Bir açıdan da her şeye hakkını verme, her şeyi yerli yerine koyma anlamına gelir. Bu yönüyle, “İktisat” kelimesi itidal üzere hareket etme, harcamalarda tasarruflu olma, kanaat etme demektir.

İslam iktisadının temel kaynakları Kur’an ve Sünnet’tir. Ahmet Tabakoğlu, İslam iktisadının temel kaynaklarının merkezinde Kur’an ve onun sistemik bütünlüğü olduğunu şöyle açıklar:

¹ Geçit, M. S. (2009). *Ekonomi ve İnanç*. S. 24. Ankara: TDV Yayınları.

“Kur’an, İslami hükümlerin kaynağıdır. Diğer kaynaklar Kur’an’ın yorumlanmasıyla ortaya çıkmışlardır ve netice itibarıyla Kur’an sisteminin bütünlüğünde yerlerini alırlar.”²

İslam ve onun iktisadi anlayışını ortaya koymak bugün için insanlık ve İslam dünyası için hayati bir önem taşımaktadır. Zira İslam dünyasının, insanlığın ve tüm dünyanın gidişatı hüsrana gibi gözükmektedir. İslam’ın bütün sorunlara çözümü barındıran dinamik ve sinerji dolu yapısı insanlığa büyük imkânlar sunmaktadır. Ancak bunun için, İslam’ı Batı medeniyetinden ayrı bir medeniyet olarak ele almalı ve bunun ışığında meselelere yaklaşılmalıdır. Bu konuda, İslam’ın her cephesinde olduğu gibi iktisat cephesinde de onun orijinalliğini ve kendine haslığını asla unutmamak gerekir.³

Sezai Karakoç bu durumu şöyle ifade etmektedir: “İslam toplumunda kendine mahsus bir iktisadi yapı oluşmuştur. Bunun ana çizgileri yakalanıp, İslam toplumunun iktisadi yapısının orijinalliği kabul edilmedikçe, bu ülkeler ekonomisi üzerine yapılan incelemeler aldatıcı analogiler olmaktan öteye geçemez.”⁴

İslam’ın iktisadi görüşü diğer sistemlerden tamamen bağımsızdır. Fakat İslam’ın iktisadi cephesi, İslam’ın diğer cephelerine bağımlıdır. Hepsi bir bütün teşkil eder. İslam’da materyalist iktisadın “homo economicus”u geçerli değildir.⁵

İslam İktisadı (*Islamic Economics*) tabiri ilk olarak Hindistan alimleri tarafından dile getirilmiştir. Türkiye’de ise Muhammed Hamidullah’ın başlatmış olduğu konferanslar ile birlikte gündeme gelmiştir.⁶

İslam İktisadında ilk olarak tevhid aksiyomu yani Allah’ın birliği ve egemenliği vardır. İkinci olarak adalet ve ihsan aksiyomu yani denge ve iyilik, başka bir ifadeyle adaleti inşa etme ve ihsanı (iyiliği) yaygınlaştırma gelir. Üçüncü aksiyom olarak da özgür iradeyi, İslami ekonomik anlayış içerisinde insanların özgür irade ile donatılmış olmalarını sayabiliriz. Dördüncü aksiyom da olarak sorumluluk bilincini diğer bir deyişle

² Ahmet Tabakoğlu, İslam İktisadına Giriş, s. 54.

³ Hazıroğlu, T. (2015). Katılım Ekonomisi ve Katılım Bankacılığı, Yüksek Lisans Tezi, s. 46.

⁴ Sezai Karakoç, İslam Toplumunun Ekonomik Strüktürü, s. 8.

⁵ Sabahattin Zaim, İnsan, İslam ve Ekonomi, s. 96.

⁶ Sabahattin Zaim, İslam Ekonomisi ve İslam Ülkeleri İşbirliği Sahasında Son 50 Yıllık Gelişmeler, İş Ahlakı Dergisi, Mayıs 2010, Cilt 3, Sayı 5, s. 126.

bireylerin ve toplumun kamunun iyiliği için kendi yükümlülüklerinin farkında olmaları gerektiğini söyleyebiliriz.

Adaleti inşa etmek ve ihsanı (iyiliği) yaygınlaştırmak amacıyla nesiller içindeki ve nesiller arasındaki eşitliği sağlamak için insanoğlundan ve toplumdan beklenenler; şimdiki ve gelecek nesillerin ihtiyaçları arasında bir denge kurmak, bireylerin ihtiyaçlarını karşılayacak politikalar geliştirmek, kendileri için saygın birer hayat kurlmalarına imkan verecek, zenginliğin daha adil dağıtımını sağlayacak politikalar geliştirmek ve son olarak da büyüme ve istikrar odaklı politikalar üretmeleridir.⁷

İslam iktisadının esasları şunlardır: İsrafın bertaraf edilmesi, adil gelir bölüşümü ile servet ve mülkiyetin yaygınlaştırılması, iktisadi bağımsızlığın sağlanması ve iktisadi istikrar.⁸

“İslam İktisadı”, hakikat penceresinden bir maksada, bir gayeye matuf olarak insan, toplum, eşya ve kâinat hakkında bir zihin, bir tasavvur oluşturmak ve hayatı bu zihin üzerinden ahlaki temelde maddi ve manevi olarak yeniden inşa etmektir. Bu çerçevede İslam İktisadının muadili “materyalist iktisat”tır. Kapitalizm ve sosyalizm ise sadece materyalist iktisat zihniyetinin uygulama modelleridir.

Katılım Bankacılığı

İslam İktisadı biliminin son yüzyılda ortaya çıkışı uygulama alanı olarak İslami Finans'ı doğurmuştur. Finans sektörüne İslami bir bakış açısı bankacılığın İslami olma durumunu ortaya çıkarmıştır ve netice itibariyle Dünya'da İslam Bankacılığı diye bir sektör oluşmuştur. Bu kısımda dünyadaki İslami Bankacılığın Türkiye'deki tezahürü olarak ortaya çıkan Özel Finans Kurumları ve Katılım Bankacılığının tarihsel ve kavramsal gelişimi üzerinde durulacaktır.

⁷ Asutay, M. (2014). İslam Ekonomisine Ekonomi Politik Bir Yaklaşım. S. Karadoğan içinde, *İslam Ekonomisi Tanım ve Metodoloji Üzerine* (s. 141-163). İstanbul: İslam Ekonomisi Enstitüsü Yayınları.

⁸ Ahmet Tabakoğlu, *İslam İktisadına Giriş*, s. 87.

Özel Finans Kurumları

Özel Finans Kurumları, Bakanlar Kurulunun kanun hükmünde bir kararnamesi sonucu 1985 yılında kurulduklar. Klasik bankacılıktan farklı olarak faizsiz bankacılık prensiplerine bağılı kalarak çalışmak üzere faaliyete geçtiler. Bu kurumlar ekonomik ve toplumsal bir ihtiyaçtan doğmuşlardır. Atıl fonları ekonomiye kazandırarak hem sosyal, toplumsal ve ekonomik bir rol üstlenmekte hem de ülke ekonomisinin büyümesine ve gelişmesine katkı sağlamaktadırlar. Faizsiz bankalar yapıları gereğı reel sektörü finanse etmekte ve kayıtlı ekonomiye geçişi hızlandırmaktadırlar. Bu kurumların en büyük ve ayırt edici farkı 'Faizsizlik Prensibi'dir.

Faizsizlik Prensibinin özü:

- Fon toplarken herhangi bir sabit getiri taahhüdünde bulunmamak, oluşacak karı/zararı belli bir paylaşım oranında müşteri ile bölüşmek,
- Nakit kredi kullanılmayıp, bir malı veya hizmeti peşin alıp vadeli satmak veya ortaklık yapmak,
- Her türlü bankacılık hizmetinde faizden kesinlikle kaçınmaktır.

Özel Finans Kurumları fon toplama ve fon kullandırma hizmetleri yanında diğerk bankacılık hizmetlerini de (çek, senet, EFT, havale, dış işlemler, döviz alım satım, ithalat, ihracat, vb.) vermeye başladılar.⁹

Kuruluş ve Çalışma Esasları

Özel Finans Kurumları 1983 yılında çıkarılan 16.12.1983 tarih ve 87/7506 sayılı kararname ile kurulmuşlardır. O döneme has sosyal, toplumsal ve siyasal ortamdanda istifade edilerek faizden uzak duran kesimin tasarruflarına ekonomiye kazandırmak amacı güdülmüştür. Öncelikle 1985 yılında Albaraka Türk ve Faysal Finans faaliyete geçmiş, daha sonra 1989 yılında Kuveyt Türk, 1991 yılında Anadolu Finans, 1995 yılında İhlas Finans ve 1996 yılında son olarak Asya Finans sektöre dâhil olmuştur.¹⁰

⁹ Ayrıca Bkz: Haziroğlu, T.(2015). Katılım Ekonomisi ve Katılım Bankacılığı, Yüksek Lisans Tezi, s. 110-129.

¹⁰ Tunç, H. (2010). *Katılım Bankacılığı*. İstanbul: Nesil Yayınları.

Özel Finans Kurumları kanun hükmünde kararname mevzuatından 4389 sayılı Bankalar Kanunu kapsamına 1999 yılında aynı adla yer almışlardır. Böylece Bankalar Kanunu kapsamına alınan bu kurumlar daha güçlü bir mevzuata sahip olmuşlardır.

Süreç içinde fatura düzenlemenin getirdiği sıkıntıları aşmak amacıyla, mevzuatta yapılan bir değişiklikle Özel Finans Kurumlarının fatura kesme zorunluluğu kaldırılmıştır. Böyle satıcı firmanın doğrudan alıcıya fatura kestiği dönem başlamıştır.

Özel Finans Kurumları, klasik bankacılık sisteminde var olan fon toplama, fon kullandırma ve genel bankacılık (çek, senet, EFT, havale, dış işlemler, vb.) adlı üç ana finansal hizmeti kendi değerlerine bağlı kalarak sunmaktadır.

Özel Finans Kurumlarından Katılım Bankacılığına Geçiş

Özel Finans Kurumları 1985 yılında faaliyete geçtiler. Bu kurumlar 1999 yılında Bankacılık Kanununda yapılan bir değişiklikle bu kanunun kapsamına alındılar. Bu çerçevede 2001 yılında, bütün Özel Finans Kurumlarının üye olduğu, bu kurumlarının sorunlarını tartışmak ve çözmek, ortak tutum almak, sektörü korumak, geliştirmek ve büyütmek, mevzuat, standart ve düzenlemeler geliştirmek amaçlı bir çatı kuruluşu olarak Özel Finans Kurumları Birliği (ÖFKBİR) adlı bir birlik kuruldu. Böylece Türkiye Bankalar Birliği (TBB) benzeri bir birlik oluşmuş oldu.

Özel Finans Kurumların en sıkıntılı yılı 2001 yılı oldu. Zira sektörden biri (İhlas Finans Kurumu) topladığı fonları mevzuata aykırı bir şekilde kullandırarak hem kendisi ödeme krizine girdi hem de sektörü sıkıntıya soktu. Sektörün büyüklüğü yarı yarıya düştü ve neredeyse batma noktasına geldi. Süreç içinde devlet bir finans kurumuna müdahale etmek zorunda kaldı. Ardından tüm Özel Finans Kurumlarının dâhil olduğu Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu (TMSF) benzeri bir Güvence Fonu kuruldu. Böylece gerçek kişilerin tasarrufları belli bir tutara kadar sigorta kapsamına alınmış oldu. Bu güvence fonu sayesinde sektör rahatladı ve tekrar belli bir ivmeyle büyümeye başladı.

Özel Finans Kurumlarının, 2005 yılında yeni çıkarılan Bankacılık Kanunu ile Katılım Bankası adını aldılar. 'Banka' statüsüne geçme ve 'Katılım Bankası' olarak adlandırılma adını alma bu kurumlar için bir dönüm noktası olmuştur. Süreç içinde, Özel Finans Kurumları Birliği

(ÖFKBİR) adı Türkiye Katılım Bankaları Birliği (TKBB) oldu ve Güvence Fonu da TMSF ile birleşti. Bu gelişmelerle birlikte katılım bankaları yeni isimleriyle yollarına devam etmeye başladılar.

Katılım Bankacılığının Kavramsallaştırılması

Yaşanan Sorunlar

Yukarıda zikredildiği üzere 1985 yılında faaliyete geçen faizsiz bankalar Özel Finans Kurumu ismini kullanıyorlardı. Özel Finans Kurumları faaliyete geçtikten sonra bir takım sorunlarla karşılaştılar. Bunların başında bu kurumların “banka” olarak algılanmamaları sorunu vardı. Bu kurumların, bir takım bankacılık işlemleri esnasında muhataplar tarafından banka olarak değil de başka bir kurum olarak algılanmaları bazı zorluklar oluşturuyordu.

Öncelikle bir güven müessesesi olan bankacılık sırf isminden dolayı tasarruf sahipleri nezdinde itibar kaybediyor, gerekli ilgi ve alakayı görmüyordu.

Ayrıca yurtiçi ve yurtdışı teminat mektubu vermede muhataplardan bazıları bu mektubu kabul etmiyor ve başka bankalardan teminat mektubu istiyorlardı. Özellikle yurtdışı işlemlerde uluslararası sistem, muhatap bankalar, içinde banka ismi geçmemesi ve Türkiye’ye has olması sebebiyle, bu kurumları banka olarak değil de adeta finansal kiralama (leasing), faktöring şirketleri ya da özel şirketler gibi değerlendiriyordu. Bu durum birçok işlemdede olduğu gibi dış işlemlerde de sıkıntılar oluşturuyor ve bu kurumların faaliyetlerini kısıtlıyordu. Yurtdışı işlemlerde muhatap bankalara açılan ithalat akrediflerinde, harici garanti ve teminat mektuplarında, avall ve teyitli işlemlerde, aynı şekilde ihracat akrediflerinde, ihracat vesaik gönderimlerinde hazırlanan römiz mektuplarında (banka üst yazısı), SWIFT sistemi ve uluslararası dış yazışmalarda finans kurumu (*finance house*) ifadesi kullanılması yapılan işlemlerde paranın kaynağının güvenilirliği konusunda soru işaretlerine neden oluyor, prestij ve güven kaybına yol açıyordu. Hatta Özel Finans Kurumlarının sermaye ve hacim bakımından sıralamasını merak eden yabancıların başvurduğu kaynaklardan olan Bankers Almanac’ta Özel Finans Kurumlarının yeterli sermayesi ve hacmi olmasına rağmen isimlerinde banka ibaresi olmadığı için banka sıralamaları dışında tutulmaktaydılar.

Daha da ilginç olamı devletin resmi kurumları, özellikle bazı mahkemeler bu kurumları banka olarak görmüyor ve bu kurumlardan gelen talepleri göz ardı ediyordu.¹¹ Bu durum da faizsiz bankaların bankacılık yapmalarına engel olmanın ötesinde diğer konvansiyonel bankalar lehine açıkça haksız bir rekabete neden oluyordu.

Özel Finans Kurumlarının faaliyetleri esnasında yukarıda belirtildiği üzere yoğun sorunlar yaşıyordu. Bu, bir anlamda isimlendirme sorunu idi. Süreç devam ettikçe bu kurumların hem faaliyetleri kısıtlanıyor hem de büyümeleri engelleniyordu.

Yeni Kavramın Doğuşu

Yukarıda adı geçen ve benzeri sorunlarla karşılaşan Özel Finans Kurumları kendi içlerinde bunları sürekli tartışmaya başladılar. Bu çerçevede Özel Finans Kurumu isminden kaynaklanan sorunu çözmek için bir takım arayışlar başladı.

Bu yeni arayışlar esnasında, Albaraka Türk Özel Finans Kurumu'nda yoğun tartışmalar yapıldı ve çözüm önerileri oluşturuldu. Bu arada 1997 yılında kar ve zarara katılma hesapları isminden esinlenerek Temel Hazıroğlu tarafından “Katılım Bankacılığı” kavramını gündeme getirildi. İlk olarak kurum içinde bu kavram tartışıldı ancak pek ilgi görmedi. Bu yeni kavram yine de tanıtılmaya devam edildi. Çeşitli tartışmalardan sonra Katılım Bankacılığı kavramını 1999 yılında Bankalar Kanununun değişimi sürecinde tekrar gündeme getirildi ancak bu teklif erken bulundu ve kabul edilmedi. Ve bu konuda biraz daha çalışılması ve kamuoyu oluşturulması gerektiği kanaatine ulaşıldı. Bu arada Özel Finans Kurumları 1999 yılında bankacılık yasası kapsamına alınarak yasal güvenceye kavuştular ve daha güçlü bir mevzuata sahip oldular.

Bu kavramı kamuoyuna sunmak amacıyla “Bankacılıkta yeni bir boyut: Katılım Bankacılığı” başlıklı bir yazı kaleme alındı ve bu yazı geliştirildi. Söz konusu yazı Temel Hazıroğlu ve Mehmet Emin Özcan adıyla Albaraka Türk'ün yayınladığı Bereket Dergisinde kapak yazısı olarak yayınlandı.¹² Böylece ilk defa bu kavram kamuoyunun gündemine gelmiş oldu. Bu yazının ardından yeni ismin tanıtılması ve kabul görmesi çalışmaları devam etti. “Bankacılıkta yeni bir boyut: Katılım Bankacılığı” adlı makale tekrar

¹¹ Örneğin teminat mektubunu bazı ticari mahkemeler kabul etmiyordu.

¹² M. Şerafettin Özsoy, Katılım Bankacılığına Giriş, s. 90.

gözden geçirilip geliştirildi ve Albaraka Türk tarafından yayınlanan Türkiye’de Özel Finans Kurumları: Teori ve Pratik adlı kitapta yeniden yayımlandı.¹³

“Bankacılıkta yeni bir boyut: Katılım Bankacılığı” adlı makale, öncelikle isimlendirme sorununun altını çiziyor ve seçenekleri tek tek sıralıyordu. Yazı, Faizsiz Bankacılık, İslam Bankacılığı ve Özel Finans Kurumu tercihlerini artı ve eksileriyle ortaya koyuyor ve sonuçta da “Katılım Bankacılığı” ismini öneriyordu:

“Sonuç ve Bir Öneri: Görüldüğü gibi, mevcut kavramlar ve tabirler, kar ve zarara katılmayı esas alan bankacılık sistemini tam ve doğru olarak ifade edememektedir. Oysa bir şeyin doğru anlaşılabilmesi her şeyden önce doğru ifade edilmesine bağlıdır. Ayrıca, ifadenin açık ve sade olması, herkes tarafından kolayca benimsenmesini ve anlaşılmasını sağlar. Öyleyse, önce bu tür bankacılığın karakteristik özelliklerini ortaya koymak gerekir.

Bir kere, bu sistemde tasarruf sahiplerinden kara ve zarara katılma esasına göre fon toplanmaktadır. Buna göre, tasarruf sahibine anapara güvencesi verilmediği gibi, oranı önceden belli bir getiri taahhüdünde de bulunulmamaktadır. Başka bir deyişle, tasarruf sahibi, bankaya bir nev’i ortak olmakta ve klasik bankacılıktan farklı olarak sonuca katılmaktadır. Tasarruf sahibi-banka ilişkisi, klasik bankacılıktaki mudi-banka ilişkisinden tamamen farklıdır ve bariz vasfı katılımcılığıdır. Bu ilişki tarzı sadece bu tür bankacılıkta söz konusudur. İkincisi, kara ve zarara katılmayı esas alan bankacılıkta, toplanan fonların kullanılarak da sonuca katılma vardır. Bu tür bankacılıkta her ne kadar kurumsal finansman desteği (üretim desteği), bireysel finansman desteği ve finansal kiralama (leasing) yöntemleri, uygulamada, proje bazında kar ve zarara katılma yöntemine göre daha ağırlıklı ise de, teoride nihai hedef, kara ve zarara katılma yöntemiyle finansmanın baskın (dominant) hale gelmesidir. Dolayısıyla topladığı fonlarda tasarruf sahibini sonuca iştirak ettiren banka, bu kez kullandığı fonda kendisi girişimciyle birlikte sonuca katılmaktadır. Yani, projenin gerçekleşmesinden sonra ortaya çıkan neyse (kar veya zarar), ona razı olmaktadır. Üçüncüsü, kara ve zarara katılma esasına göre çalışan bankalar, her türlü bankacılık hizmetini vermektedirler. Bu özellik, bunların klasik bankalarla olan ortak özelliğidir.

¹³ Bkz. *Türkiye’de Özel Finans Kurumları: Teori ve Pratik*. İstanbul: Albaraka Türk Yayınları.

İşte bu üç temel özelliği ihtiva edecek yeni bir kavram geliştirmek zorundayız. Bizim önerimiz, Katılım Bankacılığı'dır."¹⁴

Bu arada "Katılım Bankacılığı" fikrini ortaya atanlar tarafından benzer konuları tartışılmaya ve kamuoyuna sunulmaya devam edildi. Yine bu çerçevede, Yeni Şafak Gazetesinin 17 Mayıs 2004 tarihli baskısında Temel Haziroğlu tarafından "Özel Finans Kurumları veya Katılım Bankacılığı" adlı bir yazı daha yayınlandı. Bu yazı da benzer gerekçelerle yeni kavramı öneriyor ve karakteristik gerekçelere dördüncüsünü ilave ediyor, bu kurumların gerçek ekonomi, verimli ekonomi ve kayıtlı ekonomi açısından önemini vurguluyor ve bu kavramın herkesi sürece katılıma davet eden, bir ölçüde zorlayan bir yapıya sahip olduğunu altını çiziyordu. Bu yönüyle de sosyal, siyasal, toplumsal ve ekonomik açıdan kamuoyunu ve devleti bu konuda daha ilgili olmaya davet ediyordu.

Söz konusu yazı, kar ve zarar katılma esasına göre yapılan bankacılığı, Türkiye'de mevzuata Özel Finans Kurumu olarak girdiğini ancak bu kavramın, kastettiği bankacılığı ifade etmekten çok uzak olduğu gibi, yanlış çağrışımlara da neden olduğunu belirtiyordu. Ardından da yeni bir kavramı dört gerekçe ile sunuyordu:

Mevcut kavramlar ve tabirler, kar ve zarara katılmayı esas alan bankacılık sistemini tam ve doğru olarak ifade edememektedir. Oysa bir şeyin doğru anlaşılabilmesi her şeyden önce doğru ifade edilmesine bağlıdır. Bir kere, bu sistemde tasarruf sahiplerinden kara ve zarara katılma esasına göre fon toplanmaktadır. Başka bir deyişle, tasarruf sahibi, bankaya bir nevi ortak olmakta ve klasik bankacılıktan farklı olarak sonuca katılmaktadır. İkincisi, kara ve zarara katılmayı esas alan bankacılıkta, toplanan fonların kullanılmasında da sonuca katılma vardır. Üçüncüsü, kara ve zarar katılma esasına göre çalışan bankalar, her türlü bankacılık hizmetini vermektedirler. Bu özellik, bunların klasik bankalarla olan ortak özelliğidir. Dördüncüsü, gerçek ekonomi, verimli ekonomi ve kayıtlı ekonomi açısından bakıldığında reel sektör noktasında, herkesi sürece katılıma davet eden, bir ölçüde zorlayan bir yapıya sahiptirler. Bu açıdan bakıldığında bunlar, herkesin, özellikle kamunun kesinlikle desteklemesi gereken kurumlardır. Bu özellikleri ihtiva eden yeni bir kavram geliştirme zorunluluğu vardır.

"Katılım Bankacılığı" ismini öneren söz konusu makale, yeni isim önerisinin ardından bu kavramın kullanılmasının ne gibi yararlar sağlayacağı konusunda hem sosyal, hem toplumsal ve hem de ekonomik açıdan değerlendirmelerde bulunuyordu:

"Bu çerçevede kanaatimizce iki isim gündeme gelebilir: 1. Katılım Bankası, 2. Finans Kurumu. Bizim önerimiz, "Katılım Bankacılığı"dır. Katılım Bankacılığı

¹⁴ Temel HAZIROĞLU-Mehmet Emin ÖZCAN, Bankacılıkta Yeni Bir Boyut: Katılım Bankacılığı, Bereket Dergisi, Sayı 9, 2000.

kavramının iki önemli özelliği bulunmaktadır. Birincisi, açık, anlaşılır, sade ve kısa olması; ikincisi, kar ve zarara katılmayı esas alan bankacılığı tam ve doğru olarak ifade etmesidir.

Teklif ettiğimiz bu kavramın ileride literatüre girmesi ve gerekli değişiklikler yapılarak mevzuatta Katılım Bankacılığı adıyla yer almasının çağdaş, ileri ve insani bir model olduğuna inandığımız kar ve zarara katılmayı esas alan bankacılığa katkı sağlayacağı görüşündeyiz.”¹⁵

Yeni Kavramın Mevzuata Girişi

Bu arada benzer konular tartışılmaya devam edildi. Süreç devam ederken Özel Finans Kurumlarının üst yönetimi ve sahipleri, hissedarları bu yoğun tartışmalara katıldılar. Ve sonuçta bu kurumlar Katılım Bankası adıyla 2005 yılındaki Bankacılık Kanununa girmeye karar verdiler. Yapılan yoğun çalışmalar neticesinde Özel Finans Kurumlarının adı Katılım Bankaları olarak değişti ve bu kurumlar 1999 yılında Özel Finans Kurumu adıyla dahil oldukları Bankacılık Kanununda 2005 yılında bu kez yeni adla yani Katılım Bankası adıyla yer almaya başladılar. Böylelikle “Katılım Bankacılığı” yeni bir kavram olarak literatürde ve mevzuatta yerini almış oldu.

Katılım Bankacılığının Rolü ve Kavramsal Önemi

Katılım Bankalarının Rolü

Katılım bankalarının misyonlarını olduğu gibi ana rollerini de çok iyi tanımlamak, açıklamak ve anlatmak gerektiği kanaatindeyiz.

Katılım bankaları finansal hizmet kuruluşlarıdır. Bunlar hakkında bunun ötesinde bir beklenti oluşturmak doğru bir tutum değildir. Elbette bu kurumlar peşin alıp vadeli satmanın (murabahanın) yanında kar zarar ortaklığı (muşaraka) ve benzeri işler yapmalıdır. Ancak unutmamak gerekir ki, klasik bankalar gibi katılım bankaları da kısa vadeli fonlarla uzun vadeli finansman sağlamak ile karşı karşıyadır. O yüzden katılım bankalarından beklenen bazı işler var ki bunları biraz tartışmak gerekecektir. Zira bankalar ve doğal olarak da katılım bankaları son tahlilde fon toplayan, topladığı fonu kullandıran ve genel bankacılık hizmetleri yapan kamusal niteliği haiz

¹⁵ Temel Haziroğlu, Özel Finans Kurumları veya Katılım Bankacılığı, Yeni Şafak, 17 Mayıs 2004.

finansal kuruluşlardır. Katılım bankalarının temel farkı bu üç stratejik alanda (fon toplama, fon kullandırma ve bankacılık hizmetleri) kendi değerleri üzerinden, yani faizsizlik prensibine bağlı kalarak finansal hizmet sunmalarıdır. Dolayısıyla bu kurumlar ekonomik sistemin finansal dinamikleridir. Ancak bu kurumlara bunların ötesinde anlamlar yüklemek ve bunları bir reel kesim şirketi gibi görmek hatalıdır.

O yüzden bu tür beklentileri bu kurumlar üzerinden değil de katılım finans, katılım şirketi gibi asıl işi bu olan, hatta bu amaç için kurulan şirketler üzerinden geliştirmek daha uygun olacaktır. Böylelikle uzun vadeli ve yatırım bilinci taşıyan yeniden yapılanmayla ortaya çıkacak bu tür kuruluşların finansal ihtiyaçlarını da katılım bankaları üzerinden sağlamak mümkün olacaktır. Bu suretle sağlıklı, dinamik, verimli ve gelişmeye açık bir ekonomi için katılım bankaları, katılım finans şirketleri, katılım şirketleri vb. her bir kurum kendi alanına odaklanacak ve kendi ana rolünü üstlenmiş olacaktır.

Yoksa katılım bankalarını bir finans şirketleri grubuna indirmek ve onları orada değerlendirmek, onların değerlerini, fonksiyonlarını ve etkinliğini azaltır. Bu da son tahlilde faizli bankalarla haksız rekabete yol açar.

Katılım Bankacılığının Kavramsal Önemi

Çağdaş bütün sorunlara her şeyin başına İslam koyarak çözüm bulma kolaylığına karşın, hakikat düşüncesinin bugün neye tekabül ettiği ve bugünkü insana nasıl dokunabildiği noktasında Katılım Bankacılığı kavramı uygun bir kavramdır. Zira bu fikir ne bir şeye karşıtıktan ne de bir şeyin parçası olmaktan güç alır. Bizatihi kendinden, kendi özünden güç alır.

Banka kavramı hem dünyada hem de İslam ülkelerinde son derece prestijli ve yüksek algılı bir isim olduğu ve yurtiçi ve yurtdışı faaliyetlerde önemli ve etkili bir alan oluşturduğu için Katılım Bankacılığı kavramı uygun bir kavramdır.

Kar ve zarara katılmayı esas alan bankacılık sistemini tam ve doğru olarak ifade etmesi açısından, başka bir ifade ile yapılan işi açık ve net tanımlaması açısından Katılım Bankacılığı kavramı uygun bir kavramdır.

Ayrıca unutmamak gerekir ki, bankacılık yapma hakkı sadece isim olarak, marka değeri olarak bile belli bir meblağa denk gelmektedir. Katılım bankalarından “banka” ismini kaldırıp onları başka bir isimle tanımlamak ve diğer finansal şirketler grubuna indirmek, hem stratejik bir hata olur hem

bu kurumları maddi olarak zarar ettirir hem de bu kurumların geleceğini tehlikeye sokacaktır.

Bunun yanında banka kelimesinin kullanılmaması neticesinde çıkabilecek ilave ve önemli bir risk daha vardır. Bu da uygulamada karşılaşılabilecek bir başarısızlık İslam'ın ekonomi politikasına olan inancı zayıflatacak ve nihayetinde çıkabilecek bütün olumsuzlukların İslam'a mal edilme riskini de gündeme getirecektir.

Evet, Katılım Bankacılığı fikrini ilk defa ortaya koyan biri olarak açıkça ifade ediyoruz; bu kurumların “katılım bankası” ismiyle yoluna devam etmesi sosyal, siyasal, toplumsal ve ekonomik açıdan şarttır, gereklidir, elzemdir.

SONUÇ

Ortaya konulan bu tarihsel gelişim Özel Finans Kurumu isminden sonra sektörel ve toplumsal bazda en makul isimlendirme “Katılım Bankacılığı” olduğu kanaatine varılarak mevzuata girmiştir. Aradan geçen 11 yıllık zaman içerisinde görülmüştür ki bu isimlendirme halk tarafından da kabul görmüştür. Her ne kadar katılım bankacılığı toplumun tüm kesimine hitap etmede zorlansa da bu isimlendirme adı altında yapılan faizsiz finansal hizmetler büyük oranda hitap ettiği kesimden kabul görmüştür.

Katılım Bankacılığı kavramsallaştırması kar-zarar ortaklığını doğrudan yansıtarak faizsiz finansı İslam'ın adını olumsuz yönde etkilemeden yansıtmaktadır. Böylece İslam Bankacılığı olarak anıldığı takdirde muhtemel hataların İslam'a mal edilmesi tehlikesini de ortadan kaldırmış olacaktır.

Katılım Bankacılığı kavramının faizsiz finansı yansıtan algısının yanı sıra “banka” tabirinin katkısıyla uluslararası geçerlilik kazanması finans kuruluşu isimlendirmesinden daha fazla bir güce sahiptir. Sadece banka isminin geçmesi uluslararası ve yurt içi güvenilirlik ve geçerlilik açısından faizsiz finansa katkısı büyüktür. Finansal kuruluş isimlendirilmesi altında yapılan işlemler ile banka adıyla yapılan işlemler aynı olsa dahi banka adının verdiği güven, geçerlilik ve marka değeri yadsınamaz.

Özel Finans Kurumları olarak faaliyet gösterdikleri zamanda karşılaşılan sorunların tekrar yaşanmaması için Katılım Bankacılığı isimlendirmesinin bugün de, yarın da devam etmesi, oluşturacağı olumlu sonuçlar açısından önemlidir, elzemdir. “Banka” isminin kullanılmadığı dönemde oluşan

sıkıntılar hususunda yaşanmış tecrübelerin tekrar yaşanmaması gerektiğini göstermektedir. Katılım Bankacılığının kavramsal önemi böylece ortaya çıkmış bulunmaktadır.

Netice itibariyle “Katılım Bankacılığı” işlevsel rolüne göre sürdürülmesi gereken bir kavramdır.

KAYNAKÇA

- Albaraka Türk. (2000). *Türkiye’de Özel Finans Kurumları: Teori ve Pratik*. İstanbul: Albaraka Türk Yayınları.
- Asutay, M. (2014). İslam Ekonomisine Ekonomi Politik Bir Yaklaşım. S. Karadoğan içinde, *İslam Ekonomisi Tanım ve Metodoloji Üzerine* (s. 141-163). İstanbul: İslam Ekonomisi Enstitüsü Yayınları.
- Geçit, M. S. (2009). *Ekonomi ve İnanç*. S. 24. Ankara: TDV Yayınları.
- Hazıroğlu, T., & Özcan, M. E. (2000). Bankacılıkta Yeni Bir Boyut: Katılım Bankacılığı. *Bereket Dergisi*.
- Hazıroğlu, T. (2004). Özel Finans Kurumları veya Katılım Bankacılığı. Yeni Şafak.
- Hazıroğlu, T. (2006). Katılım Bankacılığı Tarihçesi. *Bereket Dergisi*.
- Hazıroğlu, T. (2015). Katılım Ekonomisi ve Katılım Bankacılığı, Yüksek Lisans Tezi.
- Karakoç, S. (1987). *İslam Toplumunun Ekonomik Strüktürü*. İstanbul: Diriliş Yayınları.
- Tabakoğlu, A. (2013). *İslam İktisadına Giriş*. İstanbul: Dergah Yayınları.
- Özsoy, M. Ş. (2012). *Katılım Bankacılığına Giriş*. İstanbul: Kuveyt Türk Katılım Bankası.
- Tunç, H. (2010). *Katılım Bankacılığı*. İstanbul: Nesil Yayınları.
- Zaim, S. (1992). *İnsan, İslam ve Ekonomi*. İstanbul: Yeni Asya Yayınları.
- Zaim, S. (2010). İslâm Ekonomisi ve İslâm Ülkeleri İşbirliği Sahasında Son 50 Yılda Gelişmeler (s. 125-143). İstanbul: İş Ahlakı Dergisi. Cilt 3, Sayı 5.